

1025

ΑΝΑΘΗΜΑΤΙΚΟΝ ΚΡΑΝΟΣ ΤΩΝ ΟΡΧΟΜΕΝΙΩΝ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

ΕΚ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ 1925 - 1926

1928

Bibliothèque Maison de l'Orient

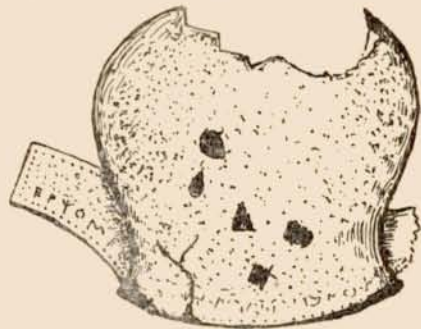

150833

ΑΝΑΘΗΜΑΤΙΚΟΝ ΚΡΑΝΟΣ ΤΩΝ ΟΡΧΟΜΕΝΙΩΝ

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

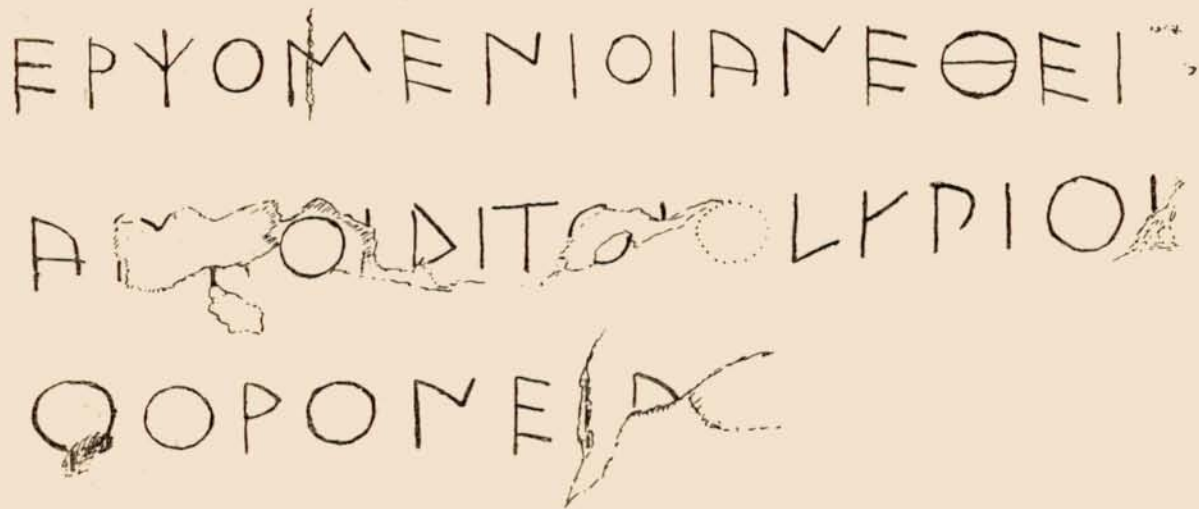
Πρό τινων ἐτῶν εὐρέθη ὑπὸ χωρικῶν ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας Κλαδέου χαλκοῦν κράνος, ὕψους περίπου 0.23, (εἰκ. 1), φέρον δὲ κατὰ τὰ κράσπεδα τῶν παραγναθίδων καὶ τοῦ αὐχένος τὴν ἐξῆς μονόστιγον καί, παρ' ἐλαχίστην ἐν τέλει ἔλλειψιν, πλήρη ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν (εἰκ. 2):

1. Ἀναθηματικὸν κράνος Ὀρχομενίων

Ἐρχομένιοι ἀνέθειαν τοῖ Δι τοῖ Ὀλυπιοι φορόνεια[ν ἑελόντες]

Τὸ κράνος τοῦτο ἐξήτασα ὅτε εὐρέθη, τότε δὲ ἐσχεδίασα ὅσον ἦτο δυνατόν πιστότατα καὶ τὴν ἐπιγραφὴν. Ἡ διατήρησις τοῦ κράνου εἶναι μετριωτάτη, ἐλλείπει δὲ αὐτοῦ ἰκανὸν μέρος. Εὐτυχῶς ὁμως σφύζεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ βάσις τοῦ κράνου, ὥστε νὰ ἔχωμεν σχεδὸν ἀκέραιον τὴν ἐπιγραφὴν. Ὑψος γραμμ. 0,01.

2. Ἐπιγραφὴ ἀναθηματικῶ κράνου Ὀρχομενίων ἐξ Ὀλυμπίας.

Οἱ Ὀρχομένιοι, οἱ ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφερόμενοι, εἶναι βεβαίως οἱ ἐν Βοιωτίᾳ οὐχὶ δὲ οἱ Ἀρκαδες, διότι εἰς ἐκείνους φέρει ἡ μνεία τῆς Κορωνείας.

Ὁ τύπος Ἐρχομένιοι καὶ Ἐρχομενός εἶναι ἤδη γνωστὸς καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν καὶ ἐκ νομισμάτων τοῦ τε Βοιωτικοῦ καὶ τοῦ Ἀρκαδικοῦ Ὀρχομενοῦ.

Τὰ νομίσματα τῆς Βοιωτικῆς πόλεως φέρουσι τὸ πρῶτον τὸ ἐπιγράφιον ΕΡΧΟ περὶ τὸ 387—384 π. Χ. Νομίσματα τῆς περιόδου 338—315 π. Χ. φέρουσι τὸ ἐπιγράφιον ΟΡΧ. Ἐπανέρχεται δὲ τὸ ἐπιγράφιον ΕΡΧΟ κατὰ τὴν ὑστάτην περίοδον 146—27 π. Χ. (Head - Σβορώνου Ἱστορ. τῶν νομισμάτων Α, 442—Head HN² 346) Ἀλλὰ καὶ τῆς

Ἀρκαδικῆς πόλεως Ὀρχομενοῦ τὰ νομίσματα, κοπέντα μετὰ τὴν ἐν ἔτει 370 π. Χ. γενομένην ἰδρυσιν τῆς Μεγαλοπόλεως (Ξενοφ. Ἑλλην. IV, 5, 11), ἔχουσι τὸ ἐπιγράφιον ΕΡΧΟΜΕΝΙΩΝ καὶ ΕΡ. Τὰ δ' ἐν αὐτοκρατορ. χρόνοις ἀπὸ Σευήρου μέχρι Καρακάλλα κοπέντα φέρουσι τὸ ἐπιγράφιον ΟΡΧΟΜΕΝΙΩΝ (Head Σβορώνου IN A, 565έ.—Head HN²451).

Τὰ ἐπιγραφικὰ μαρτύρια εἶναι: 1) περὶ τοῦ Βοιωτικοῦ Ὀρχομενοῦ IG VII ἀπὸ ἀρ. 3205. 3228—3238. Προσθήκας εἰς τὰς IG μνημονεύει ὁ Bechtel Die griech. Dialekte I (1921), 215. καὶ ὁ A. Thumb Handbuch der gr. Dialekte (1921) 211. Παλαιότεραν συλλογὴν βλέπε παρὰ Collitz SGDI 374—1146· προσθήκας I, 389έ.—Πρβ. τὰ καθαρῶς διαλεκτικὰ καὶ παρὰ E. Schwyzer Dialectorum Graecarum exempla epigraph. potiora (1923) 251 ἀρ. 518—529.

2) Περὶ τοῦ Ἀρκαδικοῦ Ὀρχομενοῦ μέχρι μὲν τοῦ 1923 IG V2, σ. 68έ. ἀρ. 343—350, μετὰ ταῦτα δὲ ἐν BCH XXXIX 1915, 53έ.· πρβ. Michel Recueil 814 ἀρ. 1019έ.—Bechtel Die gr. Dial. I, 315έ. Πρβ. καὶ Schwyzer Dialect. Graec. exempla 321 ἀρ. ἀρ. 664—667.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ τύπος *Ἐρχομενός* ἀπαντᾷ δι' ἀμφοτέρας τὰς πόλεις, τὴν τε Βοιωτικὴν καὶ τὴν Ἀρκαδικήν, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν οὗτος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς χαρακτηριστικὸν ἀποκλειστικὸν τῆς ἑτέρας ἕξ αὐτῶν καὶ νὰ καθορίσῃ αὐτὸς μόνος περὶ τίνος πόλεως ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ κράνουσ πρόκειται.

Τὸ ἀλφάβητον τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ κράνουσ ἔχει τύπους γραμμάτων κοινούς εἰς τε τὸ Βοιωτικὸν καὶ εἰς τὸ Ἀρκαδικὸν ἀλφάβητον Ψ=Χ, Π=Π, ρ=κ πρὸς Ο κλπ. Τὰ δύο ἀλφάβητα ἔχουσιν, ὡς γνωστὸν, διάφορον σχῆμα πρὸς δῆλωσιν τοῦ Λ· τὸ μὲν Βοιωτικὸν δηλοῖ τὸ Λ διὰ τοῦ λ, τὸ δὲ Ἀρκαδικὸν διὰ τοῦ ρ (Kirchhoff Studien zur Gesch. des griech. Alphabets¹ πίν. II). Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ κράνουσ ἔχουσα ἀναμφισβήτητον τὸ Βοιωτικὸν λ ἐν τῇ λ. *Ὀλυπίω* ἄγει τὴν ἔρευναν πρὸς τὴν Βοιωτικὴν πόλιν, πρὸς ἣν ἤχθημεν καὶ διὰ τῆς μνείας τῆς Κορωνείας. Τὸ θῆτα ἔχει ἀντὶ τοῦ συνήθους σταυροῦ ἢ τῆς στιγμῆς τῶν Βοιωτικῶν ἐπιγραφῶν (Kirchhoff 142) ὀριζόντιον γραμμὴν ἐν τῷ μέσῳ ἐφαπτομένην ἐκατέρωθεν τοῦ κύκλου.

Ὅσαύτως πρὸς τὸν Βοιωτικὸν Ὀρχομενὸν φέρει μᾶλλον καὶ ὁ τύπος τοῦ ῥήματος *ἀνέθειαν*, τοῦ ὁποίου πάντα τὰ γράμματα σφίζονται εὐκρινέστατα. Ἄλλοι τύποι τοῦ αὐτοῦ ῥήματος, ἀριθμοῦ καὶ προσώπου, ἐν ταῖς Βοιωτικαῖς ἐπιγραφαῖς τοῦ Ὀρχομενοῦ εἶναι: *ἀνέθειαν*, *ἀνέθειαν* καὶ *ἀνέθεικαν* κλπ. Παραδείγματα ἀναφέρει συνοπτικῶς μὲν ὁ Thumb Handbuch der griech. Dialekte 230, ἐκτενέστερον δὲ νεωστὶ ὁ Bechtel Die griech. Dialekte I (1921) 283 § 105· πρβ. καθ' ὅλου περὶ τῆς Βοιωτικῆς καὶ τῆς Ἀρκαδικῆς διαλέκτου καὶ Γ. Ἀναγνωστοπούλου Σύντομον ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων (1924) 59έ. 62έ.

Ἐν τῇ Ἀρκαδικῇ διαλέκτῳ ὁ τύπος τοῦ ῥήματος συνήθως εἶναι *ἀνέθειν*, ἀλλ' ἀπαντᾷ καὶ ὁ τύπος *ἀνέθειαν* ἐν BCH XX 1916, 119έ. ἀρ. 7 (Thumb αὐτ. 277. Bechtel αὐτ. I 269 § 103).

Ὡς πρὸς τὴν γραφὴν *Ὀλυπίοι* ἀντὶ *Ὀλυμπίοι* ἀναφέρω τρία ἄλλα παραδείγματα ἕξ ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν αὐτῆς τῆς Ὀλυμπίας ἐν Olympia V, Dittenberger + Purgold Die Inschriften σελ. 715 ἀρ. 697, 698 (ἐπὶ λογγῶν χαλκῶν)· σελ. 718 ἀρ. 703 (ἐπὶ κνη-

μῖδος χαλκῆς). Ἀνάλογος ἔκπτωσης τοῦ ἑρρίνου ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἄλλαις λέξεσι π. γ. Ἄταλά(ν)τη, Ὀλυ(μ)πιόδωρος, νύ(μ)φη, Ἐ(γ)κέλαδος Νίκα(ν)δρος κτλ. πρβ. Kretschmer Griech. Vasenschr. 161 G Meyer Griech. Gramm.³ 381 Danielsson Eranos I. 145 Bruckmann Griech. Gramm.⁴ 89.

Ζητεῖται νῦν ἡ ἱστορική κατάταξις τῆς νέας ἐπιγραφῆς καὶ ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ γεγονότος, ἐπὶ τῷ ὁποίῳ ἀνετέθη ὑπὸ τῶν Ὀρχομενίων τὸ κράνος εἰς τὸν ἐν Ὀλυμπίαν ναὸν τοῦ Διὸς ὡς εὐχαριστήριον.

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφέρεται ὅτι οἱ Ὀρχομενιοὶ ἀνέθεσαν τὸ κράνος εἰς τὸν Ὀλύμπιον Δία, διὰ δὲ τὴν ἀπώλειαν μέρους μικροῦ τοῦ κράνου δὲν ἔχομεν τὴν τελευταίαν λέξιν ἢ τὰς δύο ἴσως τελευταίας λέξεις τὰς σημαντικὰς τῆς αἰτίας τῆς ἀναθέσεως ἦτοι τὰς χαρακτηριστικὰς τοῦ μετὰ τῆς Κορωνείας συνδεομένου γεγονότος. Ὅτι τὸ γεγονός ἦτο πολεμικὸν δεικνύει ἡ ἐκλογή τοῦ κράνου ὡς ἀναθήματος. Διὰ τοῦτο καὶ συμπλήρωσα ἐν τέλει τῆς ἐπιγραφῆς *Κορώνεια[ν] ἠελόντες* πιστεύων ὅτι οὕτω οὐχὶ μόνον τὸν νοῦν, ἀλλὰ καὶ τὴν λέξιν ἴσως ἀποκαθιστῶ.

Ἀναμνησκῶ παραδείγματά τινα ἀναθηματικῶν πολεμικῶν ἐπιγραφῶν, ἵνα δειχθῇ ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν αὐτοῖς λιτὴ καὶ μεγαλόγραμματος διατύπωσις.

1. *Ταραντῖνοι ἀπὸ Μεσσανίων ἐλόντες δεκάταν.* Ἐν Δελφοῖς. Dittenb. Syll. I 21.
2. *Ἀθηναῖοι Ἀπόλλοι Πυθῖοι ἀκροθίνια τῆς Μαραθῶνι μάχης ἀνέθεσαν ἀπὸ Μέδον.* Ἐν Δελφοῖς (490 π. X.). Dittenb. Syll. I, 23.
3. *Ἀθηναῖοι ἀνέθεσαν τὲν στοὰν καὶ τὰ ἡόπλα καὶ τὰ κροτέρια ἠελόντες τῶν πολεμίων.* Ἐν Δελφοῖς (480 π. X.). Ditt. Syll. I, 29.
4. *Ἡάρον ὁ Δεινομένεος | καὶ τοὶ Συρακόσιοι | τῷ Διὶ Τυράν' ἀπὸ Κύμας.* Ἐπὶ κράνου ἐξ Ὀλυμπίας ἐν Λονδίῳ, 474 π. X. Dittenb. Syll. I 35.
5. *Τάργεῖοι ἀνέθεν τῷ Διὶ τῶν Ὀορινθῶθεν.* Ἐπὶ χαλκοῦ κράνου ἐξ Ὀλυμπίας ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ Olympia V Inschriften ἀρ. 250. Hicks Hill Gr. Histor. Inscriptions ἀρ. 31, τῶν μέσων περιπτου τοῦ 5^{ου} π. X. αἰῶνος.
6. *Καρυῆς ἀνέθεν Τῶπόλλοι δεκάταν ἠελόντες τῶν πολεμίων.* Ἐν Δελφοῖς Dittenb. Syll. I ἀρ. 48. Περὶ τῆς παραλείψεως τῆς ἀπὸ προθέσεως (*ἀπὸ τῶν πολεμίων*) Bannier Rhein. Mus LXX 1915, 395 κέ.
7. *Κορύνιοι δεκάταν πολεμίων.* Ἐν Δελφοῖς. Dittenb. Syll. I. 49.
8. *Ἀθηναῖοι ἀπὸ Πελοποννησίου ναυμαχίαι νικέσαντες ἀνέθεσαν.* Ἐκ Δωδώνης ἐν Βερολίῳ. Dittenb. Syll. I 73.
9. *Βασιλεὺς Ἀντίγονος βασιλέως Δημητρίου καὶ Μακεδόνες καὶ οἱ σύμμαχοι ἀπὸ τῆς περὶ Σελλασίαν μάχης Ἀπόλλωνι.* Ἐν Δήλῳ, τοῦ 222 π. X. IG XI 3, 1097. Dittenb. Syll. I 518.
10. *Σκῦλα ἀπὸ Θουρίων Ταραντῖνοι ἀνέθηκαν Διὶ Ὀλυμπίῳ δεκάταν.* Ἐξ Ὀλυμπίας ἐν Βερολίῳ, χαλκῆ λόγχῃ. Olympia V. Inschr. 254· τοῦ 440 π. X.
11. *Βασιλεὺς Ἀτταλος νικήσας μάχῃ Τολιστοαγίους Γαλάτας περὶ πηγὰς Καΐκου ποταμοῦ χαριστήριον Ἀθηνᾶι.* Fränkel Inschr. von Pergamon 20. Michel Recueil 1203 πρβ. Michel 1214, 1215 κέ.

Συναγωγὴν διαφόρων πολεμικῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν ἔχει καὶ ὁ Michel ἐν Recueil d'inscr. grecq. σ. 814 ἀπὸ ἀρ. 1021 κέ.

Ἐξ αὐτῆς τῆς Ὀλυμπίας ἀναθήματα ὄπλων ἢ ἄλλων εἰδῶν τῆς πολεμικῆς σκευῆς εἶναι γνωστὰ τὰ ἑξῆς:

1. Κράνος χαλκοῦν εὔρεθὲν ἐν τῷ Ἀλφειῷ καὶ ἀποκείμενον ἐν Λονδίῳ, φέρον δὲ τὴν ἐπιγραφὴν *Ζηγὸς Ὀλυμπίο*. Olympia V Die Inschriften 714 ἀρ. 695.
2. Κράνος χαλκοῦν ἐξ Ὀλυμπίας ἀποκείμενον ἐν Βιέννῃ παρὰ τῷ Fr Trau, φέρον δὲ τὴν ἐπιγραφὴν *Φέρζαν Γράβωνος/Φέρζαντός εἰμι* Olympia V 714 ἀρ. 695.
3. Λόγχοι χαλκαῖ=Olympia V 715, 697, 698, 699 φέρουσαι τὰς ἐπιγραφὰς α καὶ β)
Διὸς Ὀλυπίο γ) *Διὸς Ὀλυμπίου*
4. Κνημὶς χακλῆ=Olympia V 718 ἀρ. 703 φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν *Ζεὺς Ὀλύπιος*.

Μεμονωμένους τὸν πόλεμον μεταξὺ Ὀρχομενοῦ καὶ Κορωνείας δὲν εἶναι γνωστὸς ἐκ τῆς γραπτῆς παραδόσεως, διὰ τοῦτο ἢ ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Ὀρχομενοῦ κράνοιο μνημονευομένη ἄλωσις τῆς Κορωνείας ὀφείλει νὰ ἀναζητηθῆ μεταξὺ ἄλλης σειρᾶς πολεμικῶν γεγονότων, ἐν τοῖς ὁποίοις ἦσαν ἀναμεμιγμένοι μετ' ἄλλων οἱ Ὀρχομενοὶ μαχόμενοι κατὰ τῆς Κορωνείας ἐν ἀντιπάλῳ ὁμάδι εὐρισκομένης.

Γνωστοτάτη εἶναι ἢ ἐν ἔτει 447 π. Χ. παρὰ τὴν Κορώνειαν γενομένη κραταιὰ μάχη, καθ' ἣν ἠττήθη ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν ὁ κατέχων τὴν Κορώνειαν Ἀθηναῖος στρατηγὸς Τολμίδης καὶ διελύθη ἢ ἐπὶ βραχὺ κρατήσασα Ἀττικὴ ἰσχὺς ἐν Βοιωτίᾳ. Ἡ μάχη αὕτη, τὴν ὁποίαν ὁ Ξενοφῶν ἐν Ἀπομνημ. III, 5, 4 καλεῖ *συμφορὰν*, δὲν εἶχε τὴν σημασίαν ἀπλῆς τινος στρατιωτικῆς ἀτυχίας, ἀλλὰ κυρίως ἐγένετο σημαντικωτάτη ἠθικῶς, διότι μετὰ τῆς ἐπὶ Δηλίῳ ἠττης τῷ 423 ἀπετέλεσε τὰ γεγονότα, ἐκ τῶν ὁποίων «*τεταπείνωται μὲν ἢ τῶν Ἀθηναίων δόξα πρὸς τοὺς Βοιωτοὺς. ἐπῆρται δὲ τὸ τῶν Θηβαίων φρόνημα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὥστε Βοιωτοὶ μὲν, οἱ πρόσθεν οὐδ' ἐν τῇ ἑαυτῶν τολμῶντες Ἀθηναίοις ἄνευ Λακεδαιμονίων τε καὶ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων ἀντιτάττεσθαι, νῦν ἀπειλοῦσιν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν, Ἀθηναῖοι δέ, οἱ πρότερον πορθεῦντες τὴν Βοιωτίαν, φοβοῦνται μὴ Βοιωτοὶ δηώσωσι τὴν Ἀττικὴν* (Ξενοφ. ἐνθ' ἄνωτ.). Τὴν σημασίαν δὲ ταύτην τονίζουσιν οἱ Βοιωτοὶ πρέσβεις τῷ 427 πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους λέγοντες «*...εἰ μαχόμενοι ἐν Κορωνείᾳ καὶ νικήσαντες αὐτοὺς* (δηλ. τοὺς Ἀθηναίους) *ἠλευθερώσαμεν τὴν Βοιωτίαν* κλπ. (Θουκυδ. III, 62, 4).

Οἱ ἐπελθόντες κατὰ τοῦ ἐν Κορωνείᾳ Τολμίδου Βοιωτοὶ ἦσαν ἐξόριστοι, ἐκβληθέντες ἐκ διαφόρων βοιωτικῶν πόλεων ὑπὸ τῶν κρατούντων Ἀθηναίων, ἦσαν ἄρα ἐξέχοντες Βοιωτοὶ πατριῶται ἔχοντες καὶ κῦρος καὶ ἰσχὺν παρὰ τοῖς συμπολίταις αὐτῶν. Ὁ Θουκυδίδης I, 113, 2 ὡς ἑξῆς διηγεῖται τὰ τοῦ κατορθώματος τούτου: *Καὶ χρόνου ἐγγενομένου μετὰ ταῦτα Ἀθηναῖοι Βοιωτῶν τῶν φευγόντων ἐχόντων Ὀρχομενὸν καὶ Χαιρώνειαν καὶ ἄλλ' ἅττα χωρία τῆς Βοιωτίας ἐστράτευσαν ἑαυτῶν μὲν χιλίους ὀπλίταις τῶν δὲ ξυμμάχων ὡς ἐκάστοις ἐπὶ τὰ χωρία ταῦτα, πολέμια ὄντα, Τολμίδου τοῦ Τολμαίου στρατηγοῦντος. Καὶ Χαιρώνειαν ἐλόντες [καὶ ἀνδραποδίσαντες] ἀνεχώρουν φυλακὴν καταστήσαντες. Πορευομένοις δ' αὐτοῖς ἐν Κορωνείᾳ ἐπιτίθενται οἱ τε ἐκ τῆς Ὀρχομενοῦ φυγάδες Βοιωτῶν καὶ Λοκροὶ μετ' αὐτῶν καὶ Εὐβοέων φυγάδες καὶ ὅσοι τῆς αὐτῆς γνώμης ἦσαν καὶ μάχῃ κρατήσαντες τοὺς μὲν*

διέφθειραν τῶν Ἀθηναίων τοὺς δὲ ζῶντας ἔλαβον. Καὶ τὴν Βοιωτίαν ἐξέλιπον Ἀθηναῖοι πᾶσαν, σπονδὰς ποιησάμενοι ἐφ' ᾧ τοὺς ἄνδρας κομιοῦνται. Καὶ οἱ φεύγοντες Βοιωτῶν κατελθόντες καὶ οἱ ἄλλοι πάντες αὐτόνομοι πάλιν ἐγένοντο.

Σημειωτέον ὅτι ἡ μάχη αὕτη παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν συγγραφέων ἀναφέρεται ὡς μάχη τῆς Κορωνείας, παρὰ τῷ Ξενοφῶντι ἐνθ' ἄνωτ. καλεῖται ἢ παρὰ τὴν Λεβάδειαν συμφορά, παρὰ δὲ τῷ Πausanία I, 27, 6 μνημονεύεται ὡς ἐν τῇ Ἀλιαρτίᾳ χώρα γενομένη (πορθήσας δὲ (ὁ Τολμίδης) τῆς γῆς τὴν πολλὴν καὶ παρασησάμενος πολιορκεῖα Χαιρώνειαν ὡς (ἐς) τὴν Ἀλιαρτίαν προῆλθεν, αὐτὸς τε μαχόμενος ἀπέθανε καὶ τὸ πᾶν ἤδη στρατεύμα ἠτῆται) Ὁ Pieske ἐν Pauly RE² XI, ², 1428 στ. 29 παραπέμπει κατὰ παραδρομὴν εἰς τὸν Pausanίαν III, 9, 13, ἐνθα πρόκειται περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀγησιλάου τῷ 394 π. Χ. γενομένης ἐν Κορωνεῖα μάχης.

Εἶναι δὲ γνωστὸν ἐκ τοῦ Πλουτάρχου β. Περικλ. 18 ὅτι ὁ Περικλῆς ἠγαντιώθη εἰς τὴν εἰς Βοιωτίαν εἰσβολὴν τοῦ Τολμίδου «ὄρων αὐτὸν... σὺν οὐδενὶ καιρῷ παρασκευαζόμενον εἰς Βοιωτίαν ἐμβαλεῖν καὶ πεπεικότα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τοὺς ἀρίστους καὶ φιλοτιμοτάτους ἐθέλοντι στρατεύεσθαι χιλίους γενομένους ἄνευ τῆς ἄλλης δυνάμεως, φέρεται δὲ «τὸ μνημονευόμενον εἰπὼν (τῷ δήμῳ) ὡς εἰ μὴ πείθοιτο Περικλεῖ, τὸν γε σοφώτατον οὐχ ἁμαρτήσεται σύμβουλον ἀναμείνας χρόνον». Ἡ ἐν Κορωνεῖα καταστροφὴ τοῦ Τολμίδου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ «μεγάλῃ τῷ Περικλεῖ μετ' εὐνοίας δόξαν ἠνεγκεν ὡς ἀνδρὶ φρονίμῳ καὶ φιλοπολίτῃ».

Ὁ Διόδωρος XII, 6 παραδίδει τὰ ἑξῆς:..... Τολμίδης δὲ ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς εἶλε Χαιρώνειαν. Τῶν δὲ Βοιωτῶν συστραφέντων καὶ τοῖς περὶ τὸν Τολμίδην ἐνεδρευσάντων ἐγένετο μάχη καρτερὰ περὶ τὴν Κορωνεῖαν, καθ' ἣν Τολμίδης μὲν μαχόμενος ἀνηρέθη, τῶν δὲ ἄλλων Ἀθηναίων οἱ μὲν κατεκόπησαν, οἱ δὲ ζῶντες ἐλήφθησαν. Τηλικαύτης δὲ συμφορᾶς γενομένης τοῖς Ἀθηναίοις, ἠναγκάσθησαν ἀφεῖναι τὰς πόλεις ἀπάσας τὰς κατὰ τὴν Βοιωτίαν αὐτόνομους εἶναι, ἐὰν τοὺς αἰχμαλώτους ἀπολάβωσιν.

Τὰ αὐτὰ ἀναφέρουσι καὶ αἱ ὑπόλοιποι περὶ τῆς μάχης ταύτης τῆς Κορωνείας ἀρχαῖαι πηγαί, ἄλλαι γλισχρότερον καὶ ἄλλαι πληρέστερον, ἥτοι Θουκυδ. III 62,5. 67, 3. IV 92, 6. Πλάτ. Ἀλκιβ. 112 c. Ἰσοκρατ. XVI 28 Meyer Theopomp's Hellenika 36 ε. Πρβ. Pauly RE² III 643 ε. (F. Cauery). XII, 1428 29 ε (Pieske), συντόμως δὲ καὶ ὁ Ed. Meyer Gesch. d. Alt. III, 619 καὶ ὁ Beloch Griech. Geschichte III 1, 73.

Τὴν λεπτομερεστάτην περὶ τῶν περὶ τὴν μάχην τῆς Κορωνείας γεγονότων πηγὴν ἀποτελεῖ ὁ Θουκυδίδης ἐν τῷ ἀναγραφέντι ἀνωτέρῳ χωρίῳ I, 113, 2. Παρ' αὐτοῦ μανθάνομεν ὅτι οἱ Βοιωτοὶ φυγάδες κατεῖχον τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὴν Χαιρώνειαν, ὅτι ὁ Τολμίδης κατέλαβε τὴν Χαιρώνειαν, ἐξ οὗ συνάγομεν ὅτι δὲν εἶχε προφθάσει νὰ κυριεύσῃ τὸν Ὀρχομενόν, ὅτι δὲ ἐδέχθη τὴν ἐπίθεσιν τῶν Βοιωτῶν φυγάδων ὀρρωμένων ἐκ τῆς Ὀρχομενοῦ χώρας καὶ ἠττήθη παρὰ τὴν Κορωνεῖαν.

Ὅτι ἐν τῷ στρατεύματι τῶν Βοιωτῶν ἦσαν καὶ Ὀρχομενιοὶ δὲν μνημονεύεται μὲν ὀητῶς, ἀλλ' εἶναι προφανῶς πιθανὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ἀφοῦ οἱ Βοιωτοὶ ἐξόριστοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἐν Ὀρχομενῷ, ὁ Ὀρχομενὸς δὲ ἦτο τὸ ὀρμητήριον τῆς κινήσεως αὐτῶν, ἀσφαλῶς δὲ καὶ εἰς τῶν κυριωτάτων, ἂν μὴ ὁ κυριώτατος τόπος τῆς ὀργανώσεως καὶ προπαρασκευῆς τῆς ἐναντίον τοῦ Τολμίδου καὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς κυριαρχίας ἐξεγέρσεως τῶν Βοιωτῶν.

Εἶναι ἄρα πιθανώτατον ὅτι τὸ ἐν Ὀλυμπία ἀνευρεθὲν κράνος ἀνετέθη ὑπὸ τῶν Ὀρχομενίων εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀλώσεως ταύτης τῆς Κορωνείας, εἰς ἣν καὶ αὐτοὶ συνετέλεσαν διαδραματίσαντες, ὡς ἐπιβάλλεται νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, οὐχὶ δευτερεῦόν τι, ἀλλὰ σημαντικὸν πρόσωπον.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλη τις ἀλῶσις τῆς Κορωνείας, εἰς ἣν φέρονται ἀναμειγμένοι οἱ Ὀρχομενιοὶ, εἶναι ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστή. Εἶναι ἡ ἐν ἔτει 394 π. Χ. ὑπὸ τῆς στρατιᾶς τοῦ Βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀγησιλάου ἐπελθοῦσα.

Ὁ Ξενοφῶν Ἑλλην. IV 3, 15 ἐ. λέγει «Ἦσαν οἱ μὲν ἀντιτεταγμένοι τῷ Ἀγησιλάῳ Βοιωτοί, Ἀθηναῖοι, Ἀργεῖοι, Κορινθιοὶ, Αἰνιᾶνες, Εὐβοεῖς, Λοκροὶ ἀμφοτέρου· σὺν Ἀγησιλάῳ δὲ Λακεδαιμονίων μὲν μόρα ἢ ἐκ Κορίνθου διαβᾶσα, ἡμισυ δὲ μόρας τῆς ἐξ Ὀρχομενοῦ, ἔτι δὲ οἱ ἐκ Λακεδαίμονος νεοδαμώδεις συστρατεύσασμενοι αὐτῷ, πρὸς δὲ τούτοις οὗ Ἡοιπίδας ἐξενάγει ξενικοῦ, ἔτι δὲ οἱ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀσία πόλεων Ἑλληνίδων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὅσας διῶν παρέλαβεν, αὐτόθεν δὲ προσεγένοντο ὀπλίται Ὀρχομενιοὶ καὶ Φωκεῖς. Κατωτέρω δὲ ἐν τῇ περὶ τῆς μάχης λόγῳ (§ 16): *συνήεσαν μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ Κορώνειαν πεδίον οἱ μὲν σὺν Ἀγησιλάῳ ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ, οἱ δὲ σὺν Θηβαίοις ἀπὸ Ἐλικῶνος· Εἶχε δ' Ἀγησίλαος μὲν δεξιὸν τοῦ μετ' αὐτοῦ, Ὀρχομενιοὶ δ' αὐτῷ ἔσχατοι ἦσαν τοῦ εὐωνύμου. Καὶ κατωτέρω (§ 18) *Κἀνταῦθα οἱ μὲν τινες τῶν ξένων ἐστεφάνουν ἤδη τὸν Ἀγησίλαον, ἀγγέλλει δὲ τις αὐτῷ ὅτι οἱ Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους διακόπαντες ἐν τοῖς σκευοφόροις εἶσαν κλπ.**

Σημειωτέον δὲ ὅτι τοὺς Ὀρχομενίους εἶχε προσεταιρισθῆ ἤδη ὁ Λύσανδρος ὡς διηγεῖται ὁ Ξενοφῶν Ἑλλην. III, 5, 9: *Καὶ ὁ μὲν Λύσανδρος τὰ τε ἄλλα τὰ κελευόμενα ἔπραττε καὶ προσέτι Ὀρχομενίους ἀπέστησε Θηβαίων.* Περβ. καὶ § 17-21, Πλουτ. Λύσανδρ. 28. 29. Λιοδώρ. XIV, 81. Πausan. III 5, 3-2 IX, 32, 5. Περὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ ὁ Ἀνδοκίδης Περὶ εἰρ. 20. Περβ. Ed. Meyer Gesch. d. Altert. V, 237. Beloch Griech. Gesch. III 1, 68.

Ὁ αὐτὸς Ξενοφῶν ἐν τῷ Ἀγησιλάῳ II, 5 ὡς ἐξῆς ἀφηγεῖται τὰ ἀμέσως προηγηθέντα τῆς μάχης «τῇ δ' ὑστεραία ὑπερβάλλων τὰ Ἀχαϊκὰ τῆς Φθίας ὄρη τὴν λοιπὴν ἤδη πᾶσαν διὰ φιλίας ἐπορεύθη εἰς τὰ Βοιωτῶν ὄρια. § 6. *Ἐνταῦθα δὲ ἀντιτεταγμένους εὐρῶν Θηβαίους, Ἀθηναίους, Ἀργεῖους, Κορινθίους, Αἰνιᾶνας, Εὐβοέας καὶ Λοκροὺς ἀμφοτέρους, οὐδὲν, ἐμέλλησεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀντιπαρέταττε Λακεδαιμονίων μὲν ἔχων μόραν καὶ ἡμισυ, τῶν δ' αὐτόθεν συμμάχων Φωκέας καὶ Ὀρχομενίους μόνους, τὸ τ' ἄλλο στράτευμα, ὅπερ ἠγάγετο αὐτός.*

Ἀπὸ τῆς §9—§17 ἡ περιγραφή τῆς μάχης διατυπῶνται φραστικῶς κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς καὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς μετὰ τινων ἐξάρσεων τῆς διαγωγῆς τοῦ Ἀγησιλάου ἐπὶ πλεόν.

Ὁ Πολύαινος Στρατηγῆμ. II 1, 3. 5 ἀναφέρει ὅτι (1, 3): *Ἀγησίλαος περὶ Κορώνειαν ὅσον οὐπω παρετάσσετο ἤκέν τις ἀγγέλλων «τέθνηκε Πείσανδρος ὁ ναύαρχος Λακεδαιμονίων ἠττηθεὶς ὑπὸ Φαρναβάζου». Ὅπως οὖν ἀθνημία καὶ φόβος μηδαμῶς ἐμπέσοι τῷ στρατεύματι, Ἀγησίλαος προστάσσει τοῖς ἀγγέλοις «τάναντία πρὸς τοὺς στρατιώτας ἀγγέλλετε Λακεδαιμόνιοι νικῶσιν ἐν τῇ θαλάσῃ», ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτὸς προῆλθεν ἐστεφανωμένος, ἔδυσεν εὐαγγέλια, διέπεμψε τοῖς φίλοις μερί-*

δας ἀπὸ τῶν ἱερείων. Οἱ στρατιῶται ταῦτα ἀκούσαντες καὶ ὀρῶντες, πλείον θαρσύναντες μετὰ μείζονος προθυμίας ἐν τῇ Κορωνείᾳ παρετάξαντο. Πρβ. Ξενοφ. Ἑλλην. IV, 3, 10.

Τὸ δεύτερον ἀνέχδοτον, τὸ ὁποῖον διηγεῖται ὁ Πολύαινος ἐκ τῆς ἐν Κορωνείᾳ, μάχης εἶναι (II 1, 5) ὅτι ὅτε ἀνηγγέλη εἰς τὸν Ἀγησίλαον ὅτι πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν κατέφυγον εἰς τὸν ναόν, οὗτος «προσέταξεν ἕαν αὐτοὺς ἀπιέναι οἱ καὶ βούλοιντο, ὡς ἄρα εἴη σφαλερὸν συμπλέκεσθαι τοῖς ἐξ ἀπονοίας ἀναμαχομένοις».

Ὁ Πausanias IX 6, 4 δὲν εἶναι δασιφιλής, ἀρκεῖται δὲ εἰς μόνον τὰ ἐξῆς: διαπολημηθέντος δὲ τοῦ πολέμου (τοῦ Πελοποννησιακοῦ δηλ.) καὶ Ἀθηναίοις καταλυθέντος τοῦ ναυτικοῦ, μετ' οὐ πολὺν Θηβαῖοι μετὰ Κορινθίων εἰς τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους πόλεμον προήχθησαν. Κρατηθέντες δὲ μάχῃ περὶ Κόρινθον τε καὶ ἐν Κορωνείᾳ νικῶσιν αὐθις ἐν Δεύτεροις ἐπιφανεστάτην νίκην κλπ.

Ὁ Πλούταρχος ἐν β. Ἀγησιλάου 18 οὐδὲν νέον προσθέτει, ἡ δὲ διήγησις αὐτοῦ στηρίζεται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸν Ξενοφῶντα. Ἐπαναλαμβάνει καὶ οὗτος ὅτι οἱ Θηβαῖοι ταχὺ τοὺς Ὀρχομενίους ἐτρέψαντο καὶ τοὺς Ἀργείους ὁ Ἀγησίλαος.

Ὁ Διόδωρος XIV, 84 λέγει τὰ ἐξῆς: Ἀγησίλαος δὲ προσλαβόμενος ἐκ Πελοποννήσου στρατιώτας, ἐπειδὴ μετὰ τῆς δυνάμεως ἐπέβαιναν εἰς Βοιωτίαν εὐθὺς οἱ Βοιωτοὶ μετὰ τῶν συμμάχων ἀπήντησαν εἰς Κορώνειαν. Γενομένης δὲ παρατάξεως Θηβαῖοι μὲν τὸ καθ' αὐτοὺς μέρος τρεψάμενοι μέχρι τῆς παρεμβολῆς κατεδίωξαν, οἱ δ' ἄλλοι μικρὸν ἀντισχόντες χρόνον ὑπ' Ἀγησιλάου καὶ τῶν ἄλλων φυγεῖν ἠναγκάσθησαν. Διὸ καὶ νενικημένοι τῇ μάχῃ Λακεδαιμόνιοι διαλαβόντες ἔστησαν τροπαιὸν καὶ τοὺς νεκροὺς τοῖς πολεμίοις ὑποσπόνδους ἀπέδωκαν. Ἀπέθανον δὲ τῶν Βοιωτῶν καὶ τῶν συμμάχων πλείους τῶν ἑξακοσίων, Λακεδαιμονίων δὲ καὶ τῶν συναγωνισαμένων τριακόσιοι πεντήκοντα καὶ αὐτὸς Ἀγησίλαος πολλοῖς περιπεπτωκῶς τραύμασιν εἰς Δελφοὺς ἐκομίσθη κάκει τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ σώματος ἐποιεῖτο.

Ὁ Κορνήλιος Νέπως ἐν Agesilaus 4, 5 καὶ ὁ Frontinus II, 6, 6 βραχύτατα ἀναφέρουσι τὰ κατὰ τὴν μάχην ταύτην τῆς Κορωνείας, καὶ τὰ ἐλάχιστα ταῦτα παρὰ τοῦ Ξενοφῶντος, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, συμπιλοῦντες.

Ἀπομένει ἄρα κυριωτάτη πηγή ὁ Ξενοφῶν, ὅστις εὐλόγως εἶναι ὁ ἀκριβέστατος πάντων διότι «παρῆν τῷ Ἀγησιλάῳ συναγωνιζόμενος, ἐξ Ἀσίας διαβεβηκῶς», ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος. Τὸν «Ἀγησίλαον» τοῦ Ξενοφῶντος ἔχων ὑπ' ὄψει αὐτοῦ ὁ Cornelius Nepos λέγει ἀρχόμενος τῆς βιογραφίας τοῦ Ἀγησιλάου: Agesilaus Lacedaemonius cum a ceteris scriptoribus tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est; eo enim usus est familiarissime.

Ἐκ τῶν δύο μεγάλων τούτων μαχῶν τῆς Κορωνείας, τῆς τε ἐν ἔτει 447 καὶ τῆς ἐν ἔτει 394 γενομένης, εἰς ἃς ἀμφοτέρας παρέστησαν ἀγωνιζόμενοι οἱ πάλαι ἔνδοξοι Ὀρχομενιοὶ, νομίζω ὅτι μᾶλλον ἢ προτέρα ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸ ἀνάθημα τῆς Ὀλυμπίας, διότι κατὰ τὴν δευτέραν περὶ τὴν Κορώνειαν μάχην τοῦ 394 οἱ Ὀρχομενιοὶ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ξενοφῶν, ἐκάμφθησαν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἐπιθέσεως τῶν Θηβαίων καὶ διεσπάσθησαν, ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσι μέχρι τῶν μεταγωγικῶν, τοῦτο δὲ ἐκλόνησεν ὀλίγον τὸν

Ἀγησίλαον νικῶντα ἤδη κατὰ τὸ δεξιὸν κέρασ καὶ τρέψαντα εἰς φυγὴν πρὸς τὸν Ἐλικῶνα τοὺς ἀντιπάλους Ἀργεῖους. Δὲν φαίνεται ἄρα πιθανὸν ὅτι οἱ Ὀρχομενιοὶ καίπερ εὐρεθέντες μεταξὺ τῶν νικητῶν ἦτο δυνατόν νὰ διατυπώσωσιν οὕτως ἐγωῖστικὴν ἀναθηματικὴν ἐπινίκειον ἐπιγραφὴν.

Εἰς τὴν προτέραν μᾶλλον τῶν μαχῶν τῆς Κορωνείας τὴν ἐν 447 π. Χ. γενομένην, φέρει τέλος, νομίζω, καὶ ἡ δ' ὅλης τῆς ἐπιγραφῆς διήκουσα ἀρχαιοτέρα ὀρθογραφία.

Γεώργιος Π. Οἰκονόμος